

OCTOBER.

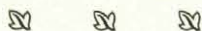
In mijn Novemberstukje van 1937 heb ik verteld van de glanskopmeesjes, die van de hennepnetelvruchtjes kwamen eten en dat de tuinman toen de hennepnetels heeft opgeruimd. Ik verklaarde toen, dat ik stoutweg daar weer hennepnetels zou zaaien en heb dat dan ook gedaan. Welnu, de hennepnetels zijn fraai opgegroeid, de tuinman is nu zoo ver, dat hij er zelf schik in heeft en de meesjes zijn al in Augustus er op af gekomen, blijven nu wel weer den heelen winter. Prachtig zijn hun acrobatische toeren in de buigzame stengels en ook staan ze op de manier van kolibrietjes fladderend in de lucht, om te loeren of er nog nootjes binnen de groote open kelken huizen. Dit brengt ons weer op het onuitputtelijk kapittel van den vogeltrek en de mogelijkheid van het verkrijgen van waarnemingsstations door te zorgen voor voederplaatsen en slaapplaatsen. In een betere wereld zal daar bij het aanleggen van parken en plantsoenen ook wel op worden gelet. In Thijsse's Hof is dat al heel aardig in orde; daar is een andere tuinman, reeds goed ervaren in het modern parkbedrijf. Het is natuurlijk een beetje lastig, dat juist de „onkruiden” het meest bij de vogels in trek zijn. Maar daardoor zijn dezer dagen de braakliggende akkers, bouwterreinen etc. zulke vruchtbare terreinen voor vogelwaarnemingen. Vergeet ook niet de schorren en slikken en de dijkglouïingen. Onze phaenologen mogen vooral in deze maand nog eens goed letten op het verband tusschen vogeltrek en voedselvoorraad o.a. ook de opstelling van de roofvogels langs trekwegen of stuwplaatsen.

Het trio vogeltrek, paddenstoelgroei en bladerenval blijft toch nog altijd voor October het belangrijkste. Weliswaar zijn die verschijnselen het heele jaar door boeiend, maar October geeft ze het overvloedigst en gemakkelijkst te aanschouwen. Van veel belang is het, meteen te letten op weer en wind hier en elders en voor bepaalde plaatsen, bepaalde individu's vergelijkingen te treffen voor verschillende jaren. Hoe lang handhaven zich paddestoelen op éénzelfde groeiplaats en in het bijzonder, hoe gaat het met de bestendigheid van heksenkringen? Ik heb er nog geen een ouder zien worden dan acht jaar. En hoe gaat het met de groeisnelheid van afzonderlijke „hoeden”. Wie niet te oppervlakkig wil werken, moet hier ook eens ondergronds kijken, want bij veel paddestoelen komen de hoeden al kant en klaar boven den grond, met de hoed al heelemaal ontplooid. Dit is o.a. het geval bij *Inocybe*.

Temperatuur en vochtigheidstoestand hebben hier veel te beduiden en vooral ook de afwisseling er van. Let ook eens op groei gedurende den nacht en gedurende den dag. Ge zult een zeer groote verscheidenheid van gedrag kunnen constateeren. Hetzelfde geldt ook voor den bladerval. Vroeger heb ik al eens verteld, hoe een vroege vorst heel wat in de war kan sturen.

Wie individuele waarnemingen doet, moet er eens op letten of de haantje-de-voorsten bij de bladontluiking in April nu ook de eersten zijn om hun blad te laten vallen. Zie de kastanjes voor de R.K. Pastorie van Bloemendaal. Jonge boomen houden hun gebladerte langer in het jaar dan oudere; heel mooi te zien bij Lijsterbes en Meidoorn. In de duinen begint de bladerval aan de windzijde van de struiken maanden eerder dan aan den lijkant. Dat hangt af van het optreden van stormen. De vlieren zien er in het najaar in het duin echt half-en-half uit, naar den zee kant geheel ontbladerd, naar de landzijde soms nog met frisch groen. Op bij uitstek beschutte plaatsen kan de vlier zijn bladeren houden tot de nieuwe knoppen voor het voorjaar weer beginnen uit te botten. Trouwens dat doet de kamperfoelie ook en nog wel sterker. Ook de Ribes, maar dat is een vreemdeling.

JAC. P. TH.

BOEKBESPREKING.

„De Sint-Pietersberg”, door Ir. D. C. VAN SCHAÏK.

Voor mij ligt het zoo juist verschenen boek van Ir. D. C. van Schaik: „De Sint Pietersberg”. Tallooze jaren van voorbereiding zijn noodig geweest voordat dit prachtige werk kon verschij-

nen. Beloofd was ons, dat 't eind Mei in de boekhandel zou komen, 't is Augustus geworden; we werden ongeduldig en informeerden zoo nu en dan eens hoever het was met de afwerking. Ons geduld is tenslotte beloond en we hadden niet durven droomen, dat „Het Boek” zóó zou zijn, zóó van afwerking, goed papier, mooie druk, schitterende foto's en uitstekende tekst.

Voor alle Hollanders mag ik wel zeggen, is dit boek een openbaring en nimmer hebben we geweten, wat de grotten eigenlijk zijn, praktisch nooit hebben we wat gehoord over hun fauna, hun geschiedenis, hun sagen enz. Niet wisten we, dat er in „den Berg” allerlei technische bijzonderheden van het gesteente te zien zouden zijn.

Alle Nederlanders zou ik willen aanraden: koopt en leest dit boek, 't is een sieraad voor Uw bibliotheek, leest 't nog eens, gaat naar Z. Limburg. Wandel in de grotten eerst onder deskundige leiding, later alleen, wordt een tijdje „berglooper” en 't zal U bij Uw eerste tocht gaan zooals Waage (pg. 298) en Schmitz (pg. 294) schrijven: „Wanneer de bezoeker der onderaardsche gangen eenigszins gewend is aan het weinige kunstlicht, dat mede gedragen wordt, ingesteld op 't geheimzinnige stille en beklemmend angstige, dat uitgaat van de veelheid der gangen, waarin voor hem geen systeem is te herkennen, dan komt spoedig de vraag” . . . enz. en . . . „Op eens glinstert er in de verte een zwak geelachtig schijnsel — het is de uitgang en buiten schijnt de zon met gouden stralen! Wat wekt deze vrije blik in de buitenlucht bij ons een opgewekte stemming! We haasten ons naar de zonnige wereld daar buiten.” . . .

Doch niet alleen bij Uw eerste tocht, ook bij alle andere, zult U deze gevoelens hebben. U voelt U klein, nietig, temidden van deze eeuwige duisternis en stilte; met schier eindelooze gangen van zelfs 15 m hoogte. Eerst bent U angstig, doch dit wordt geleidelijk minder, allengs begint Ge U thuis te gevoelen in de grotten en U komt langzaam maar zeker, zooals Verster op pg. 349 zegt, onder bekoring van de onderaardsche wereld, ze lokt U, dit wordt steeds sterker en dan gaat U als „niet Limburger” weer naar Z. Limburg om een tijdje te vertoeven onder den grond. Zoo is 't althans schrijver dezes gegaan, die eenige malen per jaar een week met Ir. Van Schaik door de diverse grotten zwerft, waarbij de St. Pietersberg vaak de hoofdschotel is. De vleermuizen hebben dan onze meeste belangstelling, doch de andere bijzonderheden van de grotten ontgaan ons ook niet, en ik kan den lezer verzekeren: een Nieuwe Wereld is voor mij open gegaan. Dezelfde gewaarwordingen hebben alle ondergrondse medewerkers aan het boek gehad en iedereen zou ik nogmaals willen aanraden: ga met eigen oogen dit alles aanschouwen en U zult er geen spijt van hebben. U zult op Uw eerste wandeling door het Slavante complex in gangen komen, die U de volgende maal niet zult kunnen bereiken, omdat ze volgespoten zijn met cementstof der Enci, de warme lucht kwam U reeds tegemoet, en een gevoel van spijt zal over U komen, doch tevens een gevoel van schaamte, dat U niet actiever was op het oogenblik, dat de Pietersberg „in gevaar” was. Doch aan de andere kant juist door dit constante gevaar is al dat moois over de gangen bekend geworden, onze kennis uitgebreid en dank zij dit boek tot algemeen goed gemaakt. Was dit alles destijds bekend geweest, 't is schrijvers vaste overtuiging, de St. Pietersberg stond er nog, zonder de groote groeven van de E.N.C.I. kalkmergelfabriek St. Pieter en die bij Petit Lanaye.

Na deze ontboezeming van een „berglooper” kom ik tot het eigenlijke boek.

Ir. Van Schaik vertelt ons hoe de heele berg doorzeefd is met gangen, dat deze echter niet alle op het zelfde niveau liggen, zoodat we daarom moeten spreken van zes gangen-complexen en dat we, wanneer we de berg ingaan bij het fort St. Pieter en er b.v. bij Kasteel de Caestert uit willen komen, eerst moeten klauteren door 't Padvindersgat, dan tegen een muur op om in 't Slavante complex te komen; vervolgens 't Smokkelgat moeten nemen en pas dan in 't Zuidelijke complex zijn. Hebben we dit begin Mei gedaan en komen we bij zonnig weer in 't Bosch van de Caestert weer naar buiten, dan is 't overweldigend om te aanschouwen, die massa's *Anemone nemorosa* L., *Glechoma hederacea* L., *Galeobdolon luteum* Huds., *Myosotis silvatica* Hoffm., *Asperula odorata* L., *Ajuga reptans* L. en *Viola* soorten met zoo hier en daar op een steen een bloeiende *Orchis masculus* L., alles in doodsche stilte, in 't volle daglicht, be-

schenen door de heerlijke warme zon. Al schijnt de zon ook nog zoo'n beetje, toch vinden we het heerlijk, want we krijgen het toch wat koud na zoo'n zwerftocht van eenige uren in de grotten.

Allerlei bijzonderheden hebben we gezien op onze tocht, zoo komen we b.v. door de gang afgebeeld op blz. 44. (deze afb. pag. 165).

Dit is midden in de berg, waar 't duisternis alom is, en de truc van deze foto is, dat het toestel bij U staat, en dat dan achter de verschillende pilaren achtereenvolgens Blitzlicht wordt afgestoken; het zijn dus meerdere foto's op één plaat.

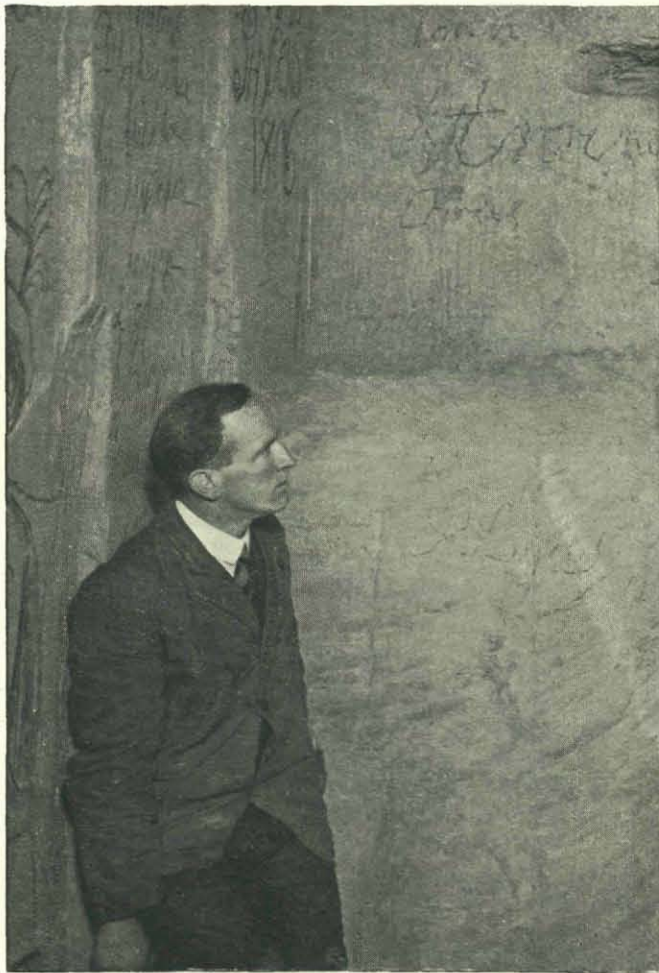
Begin Februari hebben Ir. Van Schaik en ik nog gewandeld op plaatsen die begin Mei reeds volgespoten waren met cementstof. Dit cementstof zal langzaam maar zeker het heele Slavante-complex opvullen (foto pg. 83 en 84). Gedurende de laatste jaren zijn er onderzoeken aan de gang over de mogelijkheid of die cementstof niet te gebruiken of te verbruiken is als kunstmest. Laten we hopen, dat het lot de gangen gunstig gestemd is¹⁾!

We lezen verder allerlei bijzonderheden over het tot stand komen van de tunnel der Kalkmergel-Fabriek St. Pieter en hoe bij de voorbereidingen de Fransche karteringen gevonden werden met allerlei andere wetenswaardigheden.

Maken we 's winters tochten door de St. Pietersberg dan vinden we overal vleermuizen die hun winterslaap houden, soms op de zonderlingste plaatsen zooals in de oven op pg. 68, in de Mosasaurus-bek, aan kruisbeelden, in wijwaterbakjes enz.

De mooiste grotingangen zijn altijd de „Boschgrotten" zooals b.v. die bij de Caestert, Zonneberg (pg. 75), enkele bij Valkenburg en één bij Sibbe.

De foto op pg. 76 werd genomen enkele dagen na de geboorte van Prinses Beatrix. Deze heugelijke gebeurtenis hebben we daar in de grot dan ook herdacht met extra taai-taai en sigaren. De Brusselsch lof planten uit de Pietersberg hebben de laatste tijd nogal eens gediend als materiaal voor iemand, die op het oogenblik aan 't promoveeren is bij Prof. Westerdijk over ziekten van het Brusselsch lof.

De samensteller van het boek Ir. D. C. van Schaik.

1) De cementstof wordt thans gebruikt om straatsteenen van te maken.

Bij Uw eerste wandelingen in de grotten van Zuid Limburg zult U eenigszins wantrouwend staan tegenover al de opschriften en teekeningen, doch langzamerhand denkt U, ze kunnen toch wel echt zijn. Hoort en ziet U steeds meer merkwaardigheden en bijzonderheden der gangen dan komt U tot de conclusie, dat alles wel echt *moet* zijn.

Verder staat ge op Uw eerste wandeling versted van de vele Karstverschijnselen die in ons eigen land te zien zijn, zooals geologische orgelpijpen, dolines, aardpijpen, druppen en onderaardsche stroompjes stalactieten en stalagmieten.

Over het dieren- en plantenleven van de Pietersberg en de grotten zal ik kort zijn, daar dat meer ligt op het terrein van Dr. Thijsse's bespreking in deze aflevering, maar toch moet het mij van het hart, dat het de Nederlandsche myrmecologen goed doet een tot nu toe onbekende foto van Pater E. Wasmann op pg. 175 te vinden.

Het zal den lezer en bezoeker vreemd aandoen in deze klamme, duistere, geheimzinnige grotten, waarin alles doodsch voor hem is, toch veel leven te vinden: min of meer aan de ingang de talrijke insecten die zitten te overwinteren, doch ook heel diep in den berg allerlei levende wezens zooals vlermuizen, kevers, vliegen en mijten en wat de vertegenwoordigers der plantenwereld betreft Brusselsch lof, cich

VRAGEN EN KORTE MEDEDEELINGEN   191

dezes die het meeste wat de grotten betreft, gezien en meegemaakt heeft vindt het hoofdstuk over de bekoring die er uitgaat van de gangen van de St. Pietersberg van Willy Verster wel een der treffendste stukken uit het boek, iets wat het meeste tot je gevoel spreekt. Met Ir. Van Schaik heb ik in den loop der laatste jaren misschien wel in 35 grotten rondgezworven, en was je dan heelemaal aan het eind gekomen in de ondoordringbaarste hoeken en dacht je, nu hier zal wel in jaren nooit iemand geweest zijn, dan zag je op den muur staan Willy Verster 1910 of Willy Verster 1912. Dit is ons niet eenmaal, doch tallooze malen overkomen en ik ben tegenwoordig niet tevreden, hoewel ik hem heelemaal niet ken, voor ik den Heer Verster ontmoet heb in één der tallooze gangen van de diverse grotten.

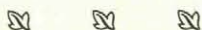
Het boek wordt besloten met een literatuur-opgave over de grotten en een lijst rapporten, die zich bevinden in Militaire Archieven te Parijs en te 's Gravenhage.

Degene, die den Pietersberg goed kennen zegt dit boek natuurlijk zeer veel. Veel zal het ook kunnen zeggen aan Hollanders, die den berg niet kennen. Ik zou ze dan ook allen willen aanraden: leest dit boek en bezoekt dan de grotten. Thans is over de grotten veel meer bekend dan b.v. 10 jaar geleden. Door de studie over de grotten van Ir. Van Schaik in de archieven is de speleologie op een hooger plan gebracht, is de Pietersberg naast Natuurmonument ook Cultuurmonument geworden!

Eén der artikelen van de Duitsche Grondwet heeft den volgenden inhoud: De „gedenkteekenen der kunst, der geschiedenis en der natuur, alsook het landschap genieten de bescherming en verzorging van den Staat”.

Moge de zoo lang verwachte en beloofde Wet tot Bescherming der Natuur in Nederland spoedig komen en een artikel bevatten met een dergelijke strekking!

Elk onderdeel van bovengenoemd artikel is op den St. Pietersberg van toepassing en bestond deze wet indertijd, onze Berg stond nu nog gaaf en ongeschonden daar! P. J. BELS.

VRAGEN EN KORTE MEDEDEELINGEN.

Neushoornkever in Haarlem. Een wijfje neushoornkever is gevonden naast een vuilnisbak in Heemstede bij de Zandvoortsche laan. Vermoedelijk hebben we hier te doen met een figuur uit de tijd, dat run in broeikassen gebruikt werd. Is dat nog hier of daar het geval?

Haarlem, 27 Juli '38.

P. LEENTVAAR.

Vogelringen een gevaar? Een mijner kennissen vroeg mij verleden week of ik het pootje van haar kanarievogel eens wilde nazien, ze meende, dat de nagels ontstoken waren. Toen ik het diertje in mijn hand had, zag ik dat een ringetje de oorzaak was van veel ellende voor het diertje. De ring was er als 't ware ingegroeid en het pootje, vooral bij de nagels geheel ontstoken. In de veeartsenijschool te Utrecht is de ring verwijderd en werd raad gegeven aangaande de verdere behandeling. Daar ik weet, dat er veel vogels geringd en daarna in vrijheid gesteld worden kwam de vraag bij me op, of op deze wijze niet veel vogels gemarteld worden. Deze gedachte werd nog versterkt toen ik hoorde, dat aan de veeartsenijschool gezegd was: „Wat geeft dat ringen toch dikwijls narigheid”.

Ik meen goed te doen, U deze ondervinding te melden. Wellicht verdient het de aandacht, dat deze wijze van belangstelling in hun leven en lot voor de vogels vrij pijnlijk kan zijn.

Den Dolder, W.-A.-Hoeve.

Zr. F. M. TAK.

Afwijkende Madeliefjes. Vaak komt het voor, dat een bepaalde afwijking bij verschillende planten gesignaleerd, en zelfs in massa waargenomen wordt. Een dergelijke afwijking is min of meer erfelijk geworden. Denk bijv. aan het vergroenen van klaverbloemen. In de buurt van Hoedekenskerke (Zd. Bev.) vond ik enige honderden madeliefjes; de enkele bloempjes, welke aanwezig waren, vertoonden voor ongeveer 50 % afwijkingen. Ze bestonden in het aanwezig zijn van blaadjes aan de bloemstelen, zijknopjes onder het tophoofdje en door onregelmatige grootte van de omwindselblaadjes. Omdat het hier een massaal optreden van afwijkingen betrof, geef ik dit bericht door.

Biezellinge (Z.)

B. J. J. R. WALRECHT.